

deztettek, mint maga a lap, bátorodom részletesen felelni. A »Kifelé« című novellámat egyszerűen, majdnem lázban (nem lámpalázban) irtam; sietve, talán elnagyolva, átnemolvastva, nem javítva, de nagy erővel. Ezt kellett írnom. Budapestről hazatérve egy dráma eszméje motoszkált agyamban s ennek alapgondolata pattant ki a vázlatos és lámpalázos elbeszélésben, melyre most is nagy szeretettel tekintek. Elgondoltam, hogy mily távolságban áll egymástól az a két nemzedék, melynek egyike Kisfaludi Károly, Jókai, Kemény olvasásán nőtt fel, míg a másik Ibsenből, Nietzscheből, Spencer Herbertből szívta fel szellemi kiképzéséhez szükséges talajtáplálékot. S ennek a két ellentétes eszmefluidummal ellátott nemzedéknek szikráit, lángkévéit és villámaint akartam reprodukálni, s akarom most is, mikor reggeltől estig nyugtalanul járkálok ide s tova, hogy megtaláljam azt a pontot, melyen a problémát legkönnyebben huzhatom ki. A műforma már nem kérdéses. A két világ hatalmas összeütközésére csak a dráma kínálkozik. Az eszközöket is kiválasztottam: a régi világ képviselője az apa, az új a fiú lesz, s egy kiábrándult ideálista, s egy fölfelé törő, nyugalmat nem ismerő temperamentum forradalmas kavargásában fog megtisztulni az a gondolat, hogy bárkihez — szüleinkhez is —, csak annyiban van közünk, amennyiben lelkünkhez rokon. A fiú felveszi a harcot a szülői ház nyárs-polgárságával, aprólékoskodásával, az apa rövidlátóságával, meghasonlik az egész családdal s végre egy hőbortos és bölcs barátja karján ott hagyja a tisztas és öregembert, a szülőanyát, a testvéreket azzal a cinikus, de lélekemelő mondással, hogy »ezekhez az emberekhez« nincs semmi köze. — A másik dolog a Herculesre vonatkozik. Anatole France Anneau d'améthyste-jében, melyet nem régen olvastam, csakugyan megtaláltam azt a helyet, hol Bergeret — egy kirakat előtt — a farnesei Herculesről beszélget. Ő azonban távol áll az én felfogásomtól. Herculeset sem mint egy hatalmas, munkálni vágyó félistent állítja be, hanem mint hozzánk közeli, rokonszenves, joviális emberistént, kiben van sok isteni is, de van sok gyengeség is. Ezt az alapeszmét egy gyönyörű, par excellence anatólfrancos beszédben fejti ki. Hatásról nézetem szerint nincs szó; a farmosei Hercules képét évek óta rejtegetem fiókomban, minden nap nézem pár percig, hogy élekedvet és erőt szívjak magamba. Mindamelllett megengedek annyit, hogyha nem a közelmúltban olvastam volna a fönntemlített regényt, nem éppen ezt a szobrot említettem volna fel, hanem másikat: akár Lysipposét, akár Praxitelesét, melyeket egyformán ismerek (képekről). Hogy a könyvekkel gyorsan végezzek s áttérhessek nyomban kérdéseire, kijelentem, hogy a Raszkolnyikovot már diákkoromban olvastam. Ezt a remekművet dicsérni annyira lenne, mint Hamletre kijelenteni, hogy ügyes dráma. Mástkülönben Horatiust, Ovidiust olvasom — franciául. Valami isteni báj van ebben a nyelvben s istenemre, ha jó francia műfordítás lenne Aranyból, őt is így élvezném. Kért, hogy az életmódomról is írjak valamit. Nagyon egyhangú és szorgalmas napokat élek. Sokat virrasztok: most is félnégykor irok önnek, miután befejeztem a Childe Harold első énekét. Mire a levélre aláírtam nevemet, virradni fog s az ablakon átszűrődő, kékes reggeli fény elsáppasztja az előtte égő vilányos körtét. A cseédek ilyenkor már fenn vannak s elkészítik a teámat. Szó nélkül behozzák s én kéjjel iszom a sárga levét. Aztán megmosdok, néha megfürdök jó hideg vízben, kimegyek a kertbe, hol fehér rózsakarikák közt, áloék és kaktuszok keleti pompájától átölelve várom a napot. Aztán ágyba bujok s alszom délig. Ennyit magamról; most térek át a barátaimra, s így esősorban — ő megbocsásson! — önre. Egyoida szerződéseket nem kötök. Önnek is van méltányossági érzéke s így nem veszi sem hízélgésnek, sem követelődzésnek, ha határozottan kívánom, hogy mindazokat a dolgokat, miket elválásunk óta írt, az én költségemre, postai utánvét mellett küldje el címemre. Kifogást el nem fogadok. Babits klaszikus ódákat írt és ígért, amiket még mai napig sem küldött el. Zalai Aradon van s pontos címével je'enleg nem szolgálhatok, mivel azt a levelet, melyben tudatta velem nyári lakása adresztét, nem találom. Sokat beszélök önről; testvéreim és szüleim váltig kíváncsiak, ki az az érdekes költő, akivel őket a megcsömörlésig trak-

tálom. Vágyják önt látni. S ezennel meghívom Szabadkára. Legyen a vendégem. Két hétre, vagy három napra — s'il vous plait! Az időt ön fogja meghatározni. Társaság lesz: Batanes, Brenner és én. A Szeged és Vidéke akármikor és akármilyen helyen hozhatja prózám (ezt előbbre teszem) és versemet, csak jöjjenek. Belekezdtem és be is akarom végezni, míg azt nem mondják — kifelé.

Kosztolányi.

Levelét hétfőre várom: sokat írjon és küldje el — ismétlem — a kért írásokat.

Érzem az új életviharokat

Juhász Gyula írja Szentestől 1904 „augusztus közepén“:

Kedves Kosztolányi, a dátum — azt hiszem — megmagyarázza a késést. Már jóideje Szentestől vagyok, tusculánumban, egy park közepén, nyíló rózsák, viritó szőlők, suttogó nyárfák társaságában. Életem legszebb — sőt talán boldog napjai közé számítom ezeket, de máris elfog, itt is meglátogat az őszi sejtés, mely a nyárfák esti beszédeiből kihallik. — Érzem az új — közelgő — életviharokat — ez a szélcsend az, amely őket megelőzi... Egyébként franciául egyre jobban értek — naponta két-három óráat fordítok rá, itt most művészettörténettel foglalkozom, Poussin, Rafael, Rubens világában élek, de minden irányban készülök az élet nagy palesztrájára. „A székegy népballadáról“ szóló szakdolgozatomat is most tervelem — s uram, bocsá — két verset is írtam. A levelezés azonban — mea maxima culpa — nem igen megy. Szegény Oláh Gábor, Zalay és mások — fél hónap óta várnak. De azért mindennap feljézem nagy, s derék barátaim képét, különösen azét, akinek kedvéért még episztográfiai lustaságonimial is fölhagytam ime. Válaszát — ha ugyan lehet ilyen kisszójesei dadogásra képes — szíveskedjék szegedi címemre küldeni, mert itt elveszülök. Különben sem tudom holnap hol leszek. A tanyákra is kimegyek! — Igaz — a legutóbbi leveléért meglehetősen baráti köszönet. A maga jó lelke, melyet annyira csodálok és szeretek, egész szeretetével reszket a sorokban s biztató szavát boldogító, serkentő, intő emlékeim pantheonjába teszem. Igaza van, nekünk a legmagasabb célt kell kitűznünk. A mi csillagunk a Sarkesillag legyen! „Építsünk egy tornyot, amely éjig érjen“ — a biblia tragikus szavai szólnak minden lélekhez, aki értékeket érez mélyén. Aki az élet árjában nem akar szürke buborék lenni, de színes buborék se, hanem egetostromló hullám, sziklákot repesztő erő, mert hiszi. Érz, tudja, látja, hogy ő kicsoda... Mindazonáltal van szerencsém megjegyezni, hogy kicsinyes alanyi hangzatkaimat és hangulatkaimat az idő előrehaladottsága miatt beszűnttettem. Most érek, forrok, most rombolok, javítok, hordok márványt, ércet, kincseket, hogy építhessek. Készen, egészen, mosolyogva éretten, fegveresen akarok kipattanni a semmiségből — három év múlva addig nem lesz — ifjúság, szerelem, pihenés, fickándozás. Addig — néma csend. Azután — élünk. Ha lehet, ha addig le nem szakadunk öregem, sóváran, betegem, örökre. Te nagy építő Mester engedd, hogy föltehessem az én életem dómjára álmaim kupoláját. Amen. Magának is ezt kívánja rajongó barátja Juhász Gyula.

Egy fehér, hideg arc jégvártyáját bámulom

Kosztolányi Dezső írja dátum nélkül:

Kedves Juhász! Nagyon szívesen fecsegek el önnek kedves, fecsegő iparuccai költő. Hálás és meglepett vagyok az oly gyorsan érkezett levélért, melyben a szélemesség, hülyeség és báj adott találatát egymásnak. Elvezetett olvastam minden betűjét, de sokkal fontosabb az, hogy olvastam az egészséget, s talán legfontosabb, hogy meg is értettem. Ez a levél oly nyelven van írva, melyet megtanulni és érteni egyformán nehéz; csupa felkiáltás, csupa szózagyalék, homályos reminiscencia és kedves, gögicselő guny. Az ily beszéd sok embernek idegen s megértését még szótárhasználatlaltal sem tudja elősegíteni. Nekem nem kellett szótár, mégis megértettem. S erre a megértésre büszke voltam és vagyok, mert belőle a

köztünk uralkodó harmóniát olvastam ki. Az ön agya, amely a nomenclaturáktól, újsághirektől, nemes és ferde eszméktől hemzseg, helyet adott egy bozontos, erősvonású fej emlékezetének. Valóban jóleső, hogy lomtárából nem vetette ki rövid uton most, miután már az időtől rothadni kezdett. Többször hangoztattam, hogy az én Recenatim — Szabadka. Őh szegény, szürke és — unalmas Szabadka, mily poros és unott, sőt komikus vagy még az összetevésben is. Neked még az a jog sem adatott meg, hogy igazán rossz és unalmas légy, mert a nagystilű rossz és unalom már megsemmisítene önmagát s nem illenék hozzád. Vadidegen vagy hozzám: kongó lelkeiddel és köhazáidaddal. Ezer ember között magam járok, mert nincs ember, aki úgy érezne, s gondolkodna, mint én. Az emlékek, mik talán e röghöz fűzhetnének, fakultak és bosszantóak. Te mostoha édesanya, csak tudnád, hogy dédelgetett és szoptott az a másik, akit nemrég elhagytam. Az én édes mostohaanyámat, Budapestet értem. Tűzhelyt, édes szerelmet s tán még édesebb barátságot szívtam emlőiről. A zaja italom volt, gyárfüstje illatom, bőrfekető korma arckenőcsöm, az uccán tántorgó kéj leánya arám. Áldott legyen mindörökké. Levelére térve tudatom, hogy Nyls Lyhnét olvastam, mesterinek tartom, mint ön, de lelkességet nem osztom teljesen. Kezdetől fogva ellenszenvvel tekintettem erre a könyvre, mert nagyon dicsérték s elolvastva a főszemély, e tehetetlen és utálatos lantoló, ki nem érdemel szót sem (nem ily kitűnő analízist és ily sok tentát), mondom, ez a fiú keltette fel ellenszenvemet. Nem artistikus szempontokról beszélek. Regénynek isteni. Az ily regényhősök azonban a múlté, mert lehetetlenség, hogy a jövő emberei, kik a küzdelemben edződnek meg, a csak valót, a létezőt, az erőt tisztelik, egy kába álomvilág hőstét koszorúzzák meg, mert egész életében férfiatlanul könnyezett és semmit sem tett. Én, aki szeretem magamat a munka hőséne és más semminek címeztem, megtagadom a tétlenek imádatát. Eből kifolyólag örvelek, hogy ön oly munkás életet él. Hasson, dolgozzon állatian és istenien, hogy kéregvastagra nőjön kezén a bőr. Tudja, hogy mikor Ibsen itt hagyta Pestet, mit mondott? Azt mondta: Dolgozzatok! A nagy költő nem talált sebb bucsusztót. De van-e szebb ennél? Dolgozzatok: ez az erő, a kedv, az Istenhez törés. Van más is, de az már nem jut nekem soha osztályrészül. Nem írom le, hogy micsoda, ugyis tudja. Sokáig voltam távol, s most találom itthon ismerős arcokat, melyek megfakultak; a kedvesek helyén másokat s az arcokon, melyek a lelkembe néztek s szemekkel beszéltek hozzám, egy hideg, vékony jégvártyát, melyet nem tudok áttörni. Egy arc, fehér, hideg arc jégvártyját bámulom, mióta itthon vagyok s be kell látnom, hogy tél van örökre. Van-e magasztosabb, mint nagyszerűen élni, döntően, férfiasan határozni és főleg tenni? Alig hiszem. Legfeljebb egy: lemondani egy esetleges boldogságról homlokunk magasba emelhetéseért. Az életet alkotni kell, feltornyozni, az éjig rakni, de sohasem szabad foltozni a mulattakkal, melyek már fel nem támaszthatók. S végre, ha nem tudunk alkotni, tehetünk egy utolsót és egyetlen nagyot, ami méltó az emberre, az Emberre, ki gondolkodik és fönne érez: az öngyilkosságot, az érdeknélküli, szabad elhatározásból elkövetett, transcendentans jellegű elmúlás előhívását. Addig a borzasztó napig, vagy éjig élni akarok, úgy mint ahogy egy nemes, derék, eltévedt s mindenek fölött szerencsétlen férfinak élni joga és kötelessége. Mielőtt bezárnám soraimat, kérem, szerencsétlenül minél gyakrabban levelezze. Zalai és Babics elhanyagolt: ne kövesse példájukat! Levelét várom. Barátja: Kosztolányi Dezső. (Zalai címe: Rózsa-ucca 16., fsz. 2.)

Egy selyemzsebkendő

Juhász Gyula írja. (Dátum, feladóállomás neve hiányzik):

Kedves Kosztolányi,

I. Én is küldök magának egy okos levelet, t. i. Babics versei vannak benne és azok nagyon okos versek. Babics Mihály, a mi nagy barátunk par excellence nem lírikus és ezért versei olvasásra igen „tanulságosak“, hogy az ő szavával éljek.